INNOVATIVE PUBLICATION
Journal of Effective Learning and Sustainable Innovation
Vol.4 №5 (2026). MAY
innovativepublication.uz

”VOYAGA YETMAGANLAR O’RTASIDA KIBERBULLING: XAVFNI QANDAY ANIQLASH VA UNGA QARSHI KURASHISHDA SAMARALI BO’LGAN YO’LLAR”

Saloxiddinov Shohrux
Ochilov Asilbek
O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi
Prokurorlik faoliyati yo’nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada voyaga yetmaganlar o‘rtasida kiberbullingning kelib chiqish sabablari, namoyon bo‘lish shakllari hamda uning bolalar va o‘smirlarning ruhiy-psixologik hamda ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli muhitda kiberbulling xavfini aniqlashning zamonaviy usullari, shuningdek, ota-onalar, pedagoglar va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning o‘z vaqtida aralashuvi muhimligi yoritilgan. Bundan tashqari, kiberbullingga qarshi kurashishda samarali profilaktik choralar, huquqiy mexanizmlar va ta’limiy yondashuvlar ko‘rib chiqiladi. Maqolada voyaga yetmaganlarning kiberxavfsizligini ta’minlashda raqamli savodxonlik hamda oila, ta’lim muassasalari va jamiyat hamkorligining ahamiyati alohida ta’kidlanadi.

Kalit so’zlar

Parental control, kiberbulling tushunchasi, kiberbulling uchun jazo choralari, milliy qonunchilikdagi yechimlar va takliflar, O’RQ-764, PQ-153, xalqaro hamkorlik masalalari, kiberbullingni oldini olish uchun dasturlar va ilovalar, asosiy qurbonlar va ularning jamiyat uchun salbiy omillari.

“CYBERBULLYINGAMONG MINORS: HOW TO IDENTIFY RISKS AND EFFECTIVE WAYS TO COMBAT IT”

Salokhiddinov Shohrux, Ochilov Asilbek
Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan
2nd-year student,
Prosecutorial Activity specialization

Annotation

This article examines the problem of cyberbullying among minors, its causes, forms,

and negative consequences on the psychological and social development of children and adolescents. The study analyzes modern methods of identifying cyberbullying risks in the digital environment and highlights the importance of timely intervention by parents, teachers, and law enforcement agencies. In addition, effective preventive measures, legal mechanisms, and educational approaches aimed at combating cyberbullying are discussed. The article also emphasizes the role of digital literacy and cooperation between family, educational institutions, and society in ensuring the safety of minors in cyberspace.

Keywords

Parental control, the concept of cyberbullying, penalties for cyberbullying, solutions and proposals in national legislation, O‘RQ-764, PQ-153, issues of international cooperation, programs and applications for preventing cyberbullying, main victims and their negative impact on society.

Kirish

Raqamli texnologiyalar va internetning jadal rivojlanishi bilan voyaga yetmaganlar (bolalar va o‘smirlar) hayotining ajralmas qismiga aylangan ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va onlayn o‘yinlar yangi xavf-xatarlarni keltirib chiqarmoqda. Ulardan eng jiddiy va keng tarqalganlaridan biri — **kiberbulling** (kiber ta’qib, onlayn bezorilik)dir. *Kiberbulling deb raqamli texnologiyalar yordamida amalga oshiriladigan bullingga aytiladi. Bu ijtimoiy media, xabar almashish platformalari, o'yin platformalari va mobil telefonlarda sodir bo'lishi mumkin. Bu takroriy xatti-harakatlar bo’lib, nishonga olinganlarni qo'rqitish, g'azablantirish yoki sharmanda qilishga qaratilgan. Misollar o'z ichiga quyidagilarni oladi:*

- *ijtimoiy tarmoqlarda kimdir haqida yolg'on ma’lumotni tarqatish yoki kimnidir xijolatli fotosuratlarini joylashtirish*
- *xabar almashish platformalari orqali zararli xabarlar yoki tahdidlar yuborish*
- *kimningdir nomidan ish qilish va ularning nomidan boshqalarga haqoratlaydigan xabarlar yuborish.*

Yuzma-yuz bulling va kiberbulling ko'pincha bir-biri bilan bir vaqtda sodir bo'lishi mumkin. Ammo kiberbulling raqamli iz qoldiradi, bu foydali bo’lishi mumkin bo’lgan va tahqirlashni to'xtatish uchun dalillar keltirishi mumkin bo’lgan yozuvdir.[1]

O’zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo’mitasi ma’lumotiga ko’ra O‘zbekiston aholisining 94,2 foizi internetdan foydalanadi[2], voyaga yetmaganlarning aksariyati

ijtimoiy tarmoqlarda faol. UNICEF va milliy statistikaga ko‘ra, bolalarning katta qismi (ba’zi ma’lumotlarda 60% gacha) turli zo‘ravonlik shakllariga duch kelmoqda, (shu jumladan kiber shakllariga). Kiberbulling psixologik jarohatlar (*depressiya, o‘z joniga qasd qilish xavfi, o‘quv muvaffaqiyatining pasayishi*), ba’zan esa jismoniy oqibatlarga olib keladi.

Maqolaning maqsadi — kiberbulling xavfini aniqlash belgilari, milliy qonunchilik asoslari, eng samarali profilaktika va monitoring dasturlari hamda boshqa foydali malumotlar beriladi.

Kiberbulling xavfini aniqlash belgilari

Voyaga yetmaganlar ko‘pincha kiberbulling haqida ota-onalar yoki o‘qituvchilarga aytmaydi, chunki uyatchanlik, qo‘rquv yoki “muammo katta emas” deb o‘ylashadi. *Quyidagi alomatlar xavfni ko‘rsatishi mumkin:*

Ruhiy o‘zgarishlar: Doimiy tashvish, depressiya, uyqu buzilishi, ishtaha yo‘qolishi, o‘ziga ishonchsizlik.

Xatti-harakat o‘zgarishi: Telefon yoki kompyuterdan foydalanishdan qo‘rqish, qurilmani yashirish, onlayn bo‘lish vaqtini keskin kamaytirish yoki aksincha orttirish.

Jismoniy belgilar: Bosh og‘rig‘i, qorin og‘rig‘i (stressdan), maktabga bormaslik istagi.

Onlayn faoliyatdagi o‘zgarishlar: Yangi akkauntlar ochish, eski do‘stlar bilan aloqani uzish, ijtimoiy tarmoqlardan chiqib ketish.

Ota-onalar farzandining qurilmasini tekshirganda (roziligini olgan holda) quyidagilarni qidirishi kerak:

- **tahdidli xabarlar,**
- **haqoratli sharhlar,**
- **shaxsiy fotosuratlarning tarqatilishi,**
- **anonim hisoblar orqali bosim.**

O‘zbekiston milliy qonunchilik asoslari

O‘zbekistonda kiberbulling maxsus modda bilan alohida tartibga solinmagan, lekin bir qator qonunlar va moddalar orqali jazolanishi mumkin:

Jinoyat kodeksi (JK): **XX[1] bob. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar**

278^1–278^5-moddalar — axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar (kompyuter axborotiga noqonuniy kirish, zararli dasturlarni tarqatish, axborotni o‘zgartirish yoki yo‘q qilish).[3]

139-modda — tuhmat.

165-modda — tovlamachilik (sharmanda qiluvchi ma’lumotlar bilan qo‘rqitish).

Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeks — 155 va 202²-moddalari [4]
Kiberxavfsizlik to‘g‘risidagi Qonun (O‘RQ-764, 15.04.2022y.) — kiberjinoyatchilikni oldini olish, aniqlash va bartaraf etish vazifalarini belgilaydi.[5]
Bolalarni zo‘ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish to‘g‘risida qonun (2024 y. qabul qilingan) — kiber shakllarni ham qamrab oladi.
Qonunchilikda maxsus “**kiberbulling**” moddasi yo‘qligi sababli ko‘pincha umumiy moddalarga asoslaniladi,
Eng samarali va “ishlaydigan” dasturlar (*2025–2026 yillar holati bo‘yicha*)
Kiberbullingni oldini olish va aniqlashda ota-onalar uchun parental control dasturlari juda samarali. Quyidagilar eng yaxshi natija beradi (xalqaro reytinglar va sinovlarga asosan):
Bark — eng yaxshi kiberbulling detektori. AI yordamida 30+ platformada (Instagram, TikTok, Snapchat, Discord, Telegram va boshqalar) xabarlar, rasmlar va ovozlarni skan qiladi. “Bullying”, “self-harm”, “depression” kabi teglar bilan ogohlantirish yuboradi. [6]
Qustodio — ekran vaqti cheklash, veb-filtrlash, ijtimoiy tarmoq monitoringi va kiberbulling ogohlantirishlari. Android va iOS uchun kuchli, o‘zbek tilida qisman qo‘llab-quvvatlanadi.[7]
Aura — kiberbulling + identifikatsiya himoyasi. AI bilan tahdidli so‘zlarni aniqlaydi, ota-onaga faqat muhim ogohlantirishlarni yuboradi.
Google Family Link (bepul, Android uchun) va **Apple Screen Time** (iOS uchun) — asosiy cheklash va monitoring uchun yaxshi boshlang‘ich variant.[8]
! *O‘zbekistonda bu dasturlarni o‘rnatishda farzand roziligini olish va ochiq muloqot qilish muhim — bu ishonchni buzmaydi.*
Huquqni muhofaza qilish organlarining o‘rni va roli
O‘zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar vazirligi kiberjinoyatlar, shu jumladan voyaga yetmaganlarga nisbatan sodir etilganlar bo‘yicha markaziy organ hisoblanadi:
Profilaktika — maktablar va oilalarda targ‘ibot tadbirlari, “102” orqali murojaatlar qabul qilish.
Xalqaro hamkorlik — MDH davlatlari bilan axborot almashish, transchegaraviy kiberjinoyatlarni tergov qilish.
Bosh prokuratura voyaga yetmaganlar huquqlarini himoya qilish bo‘yicha maxsus bo‘linmalarga ega .
Kiberbullingga qarshi kurash — bu oila, maktab, davlat va texnologiya hamkorligini talab qiladi. *Samarali choralar masalasiga keladigan bo’lsak, bir qancha turlarini keltirib o’tishimiz*

mumkin:

- ❖ *Ota-onalar bilan farzand o‘rtasida ochiq suhbat.*
- ❖ *Bark yoki Qustodio kabi dasturlardan foydalanish.*
- ❖ *Maktablarda raqamli savodxonlik darslari.*
- ❖ *Xavf holatida darhol “102” yoki Bolalar ombudsmaniga murojaat.*
- ❖ *Qonunchilikni yanada takomillashtirish (maxsus modda kiritish).*

Voyaga yetmaganlar o‘rtasida kiberbulling: xavfni qanday aniqlash va unga qarshi kurashishda samarali bo‘lgan yo‘llar

Kiberbullingning psixologik va ijtimoiy oqibatlari

Kiberbulling voyaga yetmaganlar uchun oddiy "***onlayn janjal***" emas, balki chuqur psixologik jarohatlar keltirib chiqaradigan zo‘ravonlik turi hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kiber ta’qib qurbonlari quyidagi oqibatlarga duch keladi:

O‘z joniga qasd qilish xavfi: Xalqaro tadqiqotlarda (masalan, 2025 yilgi AQSh milliy so‘rovida) kiberbulling qurbonlarining 30-40% da o‘z joniga qasd qilish fikrlari paydo bo‘lishi qayd etilgan[9].

Ijtimoiy izolyatsiya: Do‘stlar bilan aloqani uzish, oilaviy munosabatlarda muammolar. O‘zbekistonda ham bu muammo dolzarb: *2024-2025 yillarda* kiberjinoyatlar umumiy jinoyatchilikning *44,4%* ini tashkil etgan[10], ulardan bir qismi voyaga yetmaganlarga nisbatan sodir etilgan. UNICEF ma’lumotlariga ko‘ra, bolalarning onlayn zo‘ravonlikdan aziyat chekishi holatlari ortib bormoqda, ammo aniq statistika cheklanganligi sababli ko‘p holatlar yashirin qolmoqda.

Ota-onalar va o‘qituvchilar uchun eng muhimi — qurbonning o‘zini aybdor his qilmasligini ta’minlash. Psixologik yordam ko‘rsatish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

Profilaktika strategiyalari: oila, maktab va jamiyat darajasida

Kiberbullingga qarshi kurashning eng samarali yo‘li — oldini olish. Quyidagi choralar 2025-2026 yillarda O‘zbekistonda amalda qo‘llanilmoqda va xalqaro tajribaga asoslangan:

Oila darajasida: Farzand bilan ochiq muloqot: Har kuni “*bugun internetda nima bo‘ldi?”* deb so‘rash. Qurilma qoidalarini birgalikda ishlab chiqish (ekran vaqti, parollar, ruxsat etilgan platformalar). ***Raqamli savodxonlik***: Farzandga anonim hisoblar xavfini, shaxsiy ma’lumotlar tarqatilmasligini o‘rgatish.

Maktab va ta’lim muassasalari darajasida:

- ❖ ***Raqamli xavfsizlik darslari***: Har yili “Xavfsiz internet kuni” doirasida seminarlar.

❖ ***Maktab ichki qoidalari***: Ijtimoiy tarmoqlarda maktab nomidan haqorat qilish taqiqlanishi.

❖ ***O‘qituvchilar uchun treninglar***: UNICEF va Ichki ishlar vazirligi Kiberxavfsizlik markazi bilan hamkorlikda.

Davlat va jamiyat darajasida:

Bolalarni zo‘ravonlikdan himoya qilish qonuni (2024-2025 yillarda takomillashtirilgan).

Prezident qarorlari - *Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida* (**PQ-153-son, 30.04.2025 y**.):

Kiberjinoyatlarga qarshi kurashni kuchaytirish, prokuratura va IIV o‘rtasida ma’lumot almashish platformasi.

OAV va ijtimoiy tarmoqlarda targ‘ibot:

Kelajakdagi istiqbollar va tavsiyalar (2026-2030 yillar)

O‘zbekiston kiberxavfsizlik sohasida jadal rivojlanmoqda:

❖ *Kelgusida “kiberbulling” maxsus moddasi **JKga** kiritilishi mumkin.*

❖ *Texnologik yechimlar: AI asosidagi monitoring tizimlari (masalan, davlat platformalarida kiber tahdidlarni avtomatik aniqlash).*

❖ *Xalqaro hamkorlik: **UNICEF, MDH** davlatlari bilan birgalikda bolalarni onlayn himoya qilish loyihalari.*

Yakuniy tavsiyalar va xulosalar:

❖ *Har bir oilada parental control dasturini o‘rnatish (Bark yoki Aura eng samaralisi — ular kiberbullingni real vaqtda aniqlaydi).*

❖ *Xavf holatida darhol “102” (IIV), Bosh prokuratura yoki Bolalar ombudsmaniga murojaat qilish.*

❖ *Bolalarga “bloklash va xabardor qilish” qoidasini o‘rgatish — tahdidli hisobni bloklab, skrinshot saqlash.*

❖ *Maktablarda yillik monitoring o‘tkazish va psixologik yordam tizimini kuchaytirish.*

❖ *Kiberbulling — bu nafaqat texnologik, balki insoniy muammo. Uni faqat birgalikda — oila, maktab, davlat va jamiyat birlashib yengish mumkin.*

Har bir bola xavfsiz va sog‘lom raqamli muhitda o‘sishi — bugungi kunning eng muhim vazifasi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. https://www.unicef.org/uzbekistan/uz/kiberbulling-bu-nima-va-uni-qanday-toxtatish-kerak (UNICEF tarifi)
2. https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/64211-zbekiston-a-olisining-94-2-foizi-internetdan-fojdalanadi-2 (O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumoti)
3. https://lex.uz/mact/-111453 (jinoyat kodeksi tegishl moddalari)
4. https://lex.uz/acts/-97664 (ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks)
5. https://lex.uz/uz/docs/-5960604 (kiberxavfsizlik to'g'risidagi qonun)
6. https://www.bark.us/?srsltid=AfmBOorGlAP76dJAjfZrp0GjX1P0mFhE_CKd980vdussuap6bbjeYL0y (BARK- ota ona nazorati uchun ishlab chiqilgan maxsus platforma)
7. https://www.qustodio.com/en/ (QUSTODIO- ota ona nazorati uchun ishlab chiqilgan platforma)
8. https://familylink.google.com/
9. https://www.thetrevorproject.org/survey-2025/ (AQSH milliy so'rovi)
10. https://ipkmvd.uz/media/pdf/kitoblar/konferensiya_FINAL_At4GlQY.pdf#:~:text=2023%2Dyilda%20kiberjinoyatlar,o'sishi%2C%20jumladan%2C%20onlayn%20savdo%20va (AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA SODIR ETILADIGAN HUQUQBUZARLIKLARGA QARSHI KURASHISHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA YECHIMLARI Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami 2025-yil, 26-iyun Toshkent-2025) to'plamning 183-beti.
11. https://lex.uz/uz/docs/-7511145 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori